

WILLIAM J. HAMBLIN ȘI DAVID ROLPH SEELY

TEMPLUL LUI SOLOMON

MIT ȘI ISTORIE

CU 201 DE ILUSTRAȚII, DINTRE CARE 145 COLOR

enciclopedia rao

CUPRINS

	INTRODUCERE	6
1	TEMPLELE ISRAELITE	9
2	TRADIȚIILE TEMPLULUI ÎN CREDINȚA IUDAICĂ	51
3	TEMPLUL CREȘTIN	91
4	ISLAMUL ȘI TEMPLUL LUI SOLOMON	131
5	CONCEPȚIILE MODERNE PRIVIND TEMPLUL LUI SOLOMON	165
	CONCLUZII	204
	GLOSAR	206
	HARTĂ	208
	CRONOLOGIE	210
	ABREVIERI / NOTE	211
	BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	219
	CREDITE FOTOGRAFICE	220
	INDICE	221

TEMPLELE ISRAELITE

1 Anluminură din Pentateuhul de la Ashburnham de la începutul secolului VII înfățișându-l pe Moise pe muntele Sinai (sus), jertfele de pe altar (la mijloc) și interiorul Locașului Sfânt – Tabernaculul sau Cortul (jos) sorocit de Dumnezeu.

Templul antic din Orientul Apropiat și Egipt

Încă din cele mai vechi timpuri oamenii au venerat zeii, mărturia acestei devoțiuni fiind artefactele și construcțiile lor. S-au păstrat vestigii arheologice ale unor temple foarte vechi: cele mesopotamiene datează din mileniul V, iar cele egiptene din mileniul IV î.Hr. În jurul anului 968 î.Hr., când a fost ridicat Templul lui Solomon, în Orientul Apropiat exista deja o tradiție de mii de ani în construirea templelor. Savanții au identificat o serie de caracteristici comune ale vechilor temple, inclusiv ale Templului lui Solomon, care ajută la crearea unei tipologii și explicarea formei și funcției acestor clădiri. Ca în cazul multor altor domenii de cercetare a istoriei antice, studiul templelor este dificil din cauza existenței unui amestec inegal de mărturii scrise și arheologice legate de diferite temple, religii și perioade istorice.¹

Anticii dădeau nume templelor, indicând astfel că acestea erau în principal înțelese ca sălașuri ale zeităților. De exemplu, în Mesopotamia, Siria și Palestina templele erau numite folosindu-se cuvinte derivate din sumerianul *é.gal*, însemnând „casă mare”. În akkadiană, limba din Asiria și Babilon, cuvântul este *ekallu*, iar în ebraică *kekbal*. În mod similar, cuvântul comun folosit de egipteni pentru templu era *but-netcher* („casa zeului”). Astfel, un templu era înțeles ca fiind în primul rând locaș al unui zeu sau al unei zeițe, prezența divină fiind de obicei reprezentată printr-o imagine a zeității plasată în cea mai sacră încăpere din sanctuar [2]. La fel, Templul lui Solomon era cunoscut drept *kekbal Yahweh* („palatul lui Yahweh”) sau *bet Yahweh* („casa lui Yahweh”).²

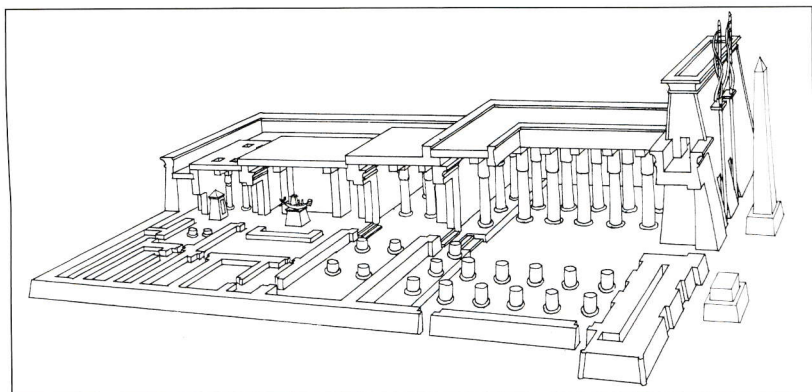
Închinarea la templu se făcea de obicei de către preoți sau preotese, care îndeplineau ritualuri zilnice complicate în onoarea zeităților prin slujbe constând din jertfe aduse după rânduiala dumnezeiască, prinosuri, rugăciuni și muzică, și adesea împodobeau imaginile. Ritualul de venerare bine împlinit era menit

să asigure revărsarea favorurilor zeității asupra poporului; neglijarea divinității aducea dezastre. În cadrul societăților antice, templul era o instituție centrală, fiind frecvent construit lângă palat pentru a reprezenta autoritatea comună a zeului, regelui și preotului. Astfel, Templul lui Solomon a fost ridicat lângă palatul regal (1 Reg. 6-7), servind drept centru al cultului israelit din secolul X până în secolul VI î.Hr., iar slujbele dumnezeiești zilnice erau săvârșite de marele preot, împreună cu preoți și leviți foarte bine organizați, prin jertfe, prinosuri și rugăciuni. Trăsătura cea mai distinctă a templului israelit era absența imaginii lui Yahweh din Sfânta Sfințelor.

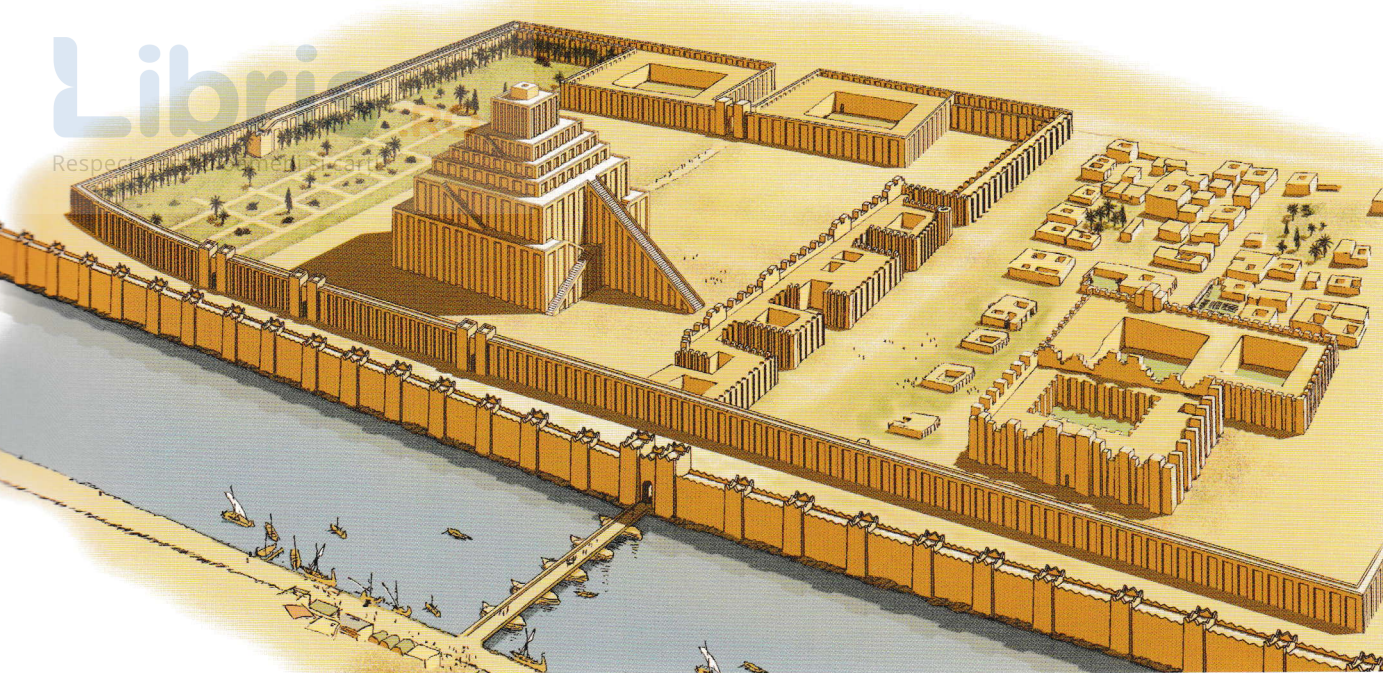
Muntele celest – concept simbolizat de primele temple – era privit drept centrul geografic sau „buricul” pământului. În multe istorii antice despre geneză, pământul a luat naștere atunci când divinitatea a învins Haosul – reprezentat de apele primare – creând ridicătura de pământ primordială, prima bucată de uscat înălțată din ape. Iar pe acest mic deal a fost construit un templu pentru a simboliza rolul esențial al zeilor în facerea lumii și puterea lor de a înfrânge Haosul, legitimând astfel venerarea zeului a cărui raclă se afla în templu și domnia regelui numit de divinitate. Templul lui Marduk din Babilon era numit *Esagila* („casa cea înaltă”) și alături se afla un zighurat cunoscut ca *E-temen-anki* („temelia cerului și pământului”), ambele legitimând venerarea lui Marduk în calitate de creator al Universului și învingător al Haosului [3]. Povestea biblică a facerii ni-l înfățișează pe Dumnezeu stăpânind „apele de sub cer” (*tehom*) și făcând să se arate uscatul (Fac. 1:1-9), moment evocat în poemul antic: „glasul Domnului peste ape; Dumnezeul slavei a tunat;...

MUNTELE COSMIC

Multe temple au fost considerate întruchipări ale muntelui cosmic – un loc înălțat, de importanță universală, care lega cerurile cu pământul și în care zeii sălășluiau adesea. Ideea muntelui cosmic, locul spre care oamenii urcau și de pe care zeii coborau pentru a-i întâlni pe oameni, este frecvent reflectată de numele unor temple mesopotamiene precum *E-kur* („casa de pe munte”), numele templului lui Enlil de la Nippur, și *Dur-an-ki* („legătura cerului cu pământul”). Forma tipică a templului mesopotamian era zighuratul – o reprezentare arhitecturală a muntelui cosmic sub forma unui turn mare în trepte, cu o scară ce duce la ceruri. Templul lui Solomon, reflectare a Muntelui Sinai, era cunoscut și ca „muntele sfânt” (Ps. 47:1) sau „muntele templului Domnului” (Is. 2:2), iar credincioșii se refereau adesea la mersul la Templu ca „suiul în muntele Domnului” (Ps. 23:3).³

2 Aidoma Templului lui Solomon, templele egiptene reflectă în construcția lor conceptul de sacralitate graduală. Credincioșii înaintau spre prezența zeului din sanctuarul sacru interior sau „Sfânta Sfințelor”.

3 Incinta Templului lui Marduk din Babilon, din secolul VI î.Hr., includea un zигurat numit *E-temen-anki* („temelia cerului și pământului”). Forma de piramidă în trepte a zигuratului, asemănătoare unui munte ce se înalță spre cer, simboliza ideea templului ca loc de întâlnire a cerului și pământului.

Domnul peste ape multe“ (Ps. 28:3). Marea scaldătoare de aramă din curtea Templului lui Solomon era numită „marea“ (*yam*) – numele zeului-monstru al Haosului în mitologia canaanită. Mai târziu, tradiția evreiască va identifica piatra goală din Sfânta Sfințelor din Templul lui Irod drept *even ha-shetiyah* („piatra de temelie“).⁴

Templele erau frecvent aliniate cu grijă pe axă cu soarele, luna și stelele, reflectând preocuparea centrală față de ideea armoniei cu cosmosul. Ele erau adesea poziționate cu fața spre răsărit – spre soare, sau „orientate“, conform englezescului *oriented*, însemnând așezat spre est –, iar colțurile erau des îndreptate spre cele patru puncte cardinale. Poarta Templului lui Solomon era orientată spre răsărit, direcția spre care se rugau de multe ori preoții (Iez. 8:16).

În unele cazuri, divinitatea dezvăluia planul exact al templului unui rege sau profet, ca în cazul lui Gudea, regele sumerian din Lagaș, căruia zeul Ningirsu i-a arătat în vis planul marelui templu *E-ninnu*, după cum este înfățișat într-o statuie a lui Gudea [4]. La fel, Dumnezeu îi destăinuie întocmai lui Moise pe muntele Sinai rânduielile pentru Cortul adunării – Tabernaculul – (Ieș. 25:9) și lui David planul zidirii Templului lui Solomon (1 Paral. 28:19).⁵

În toate templele antice, spațiul sacru – lăcașul zeilor – este despărțit de spațiul profan înconjurător – târâmul oamenilor. Arhitectura templelor include ziduri, curți, paravane, văluri sau alte despărțituri ce creau un sistem de grade concentrice de sacralitate. Ascensiunea către zeități era simbolizată vertical prin zигurat, dar în mod similar această călătorie putea fi înfăptuită în plan orizontal, trecând prin zone de sacralitate spre miezul prezenței lui

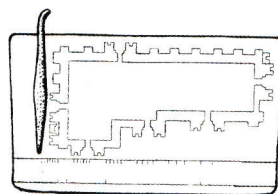
Dumnezeu, „Sfânta Sfințelor“, un model ce se regăsește și la Templul lui Solomon. În acest mod, civilizațiile antice din Orientul Apropiat ne oferă informațiile arhitecturale, iconografice, rituale și textuale despre simbolurile sacre, cruciale pentru înțelegerea Templului lui Solomon.

Grădina și Templul

În multe mitologii ale Facerii, după ce înfrâng apele primordiale, zeitățile creează o grădină paradiziacă luxuriantă și fertilă – simbol universal al vieții și al prosperității, cu atât mai semnificativ într-un climat arid. De exemplu, zeul sumerian Enki își construiește o casă sau un templu în Eridu și alături o grădină încântătoare, plină de meri și păsări cântătoare. Grădina divină este adesea reprezentată în temple prin motive arhitectonice florale sau prin plantarea unei grădini în incinta templului, comemorând astfel grădina arhetipală și amintind credincioșilor de puterea zeilor de a asigura fertilitatea și viața. Astfel, templele egiptene erau decorate cu scene de grădini luxuriante. Reliefurile de pe zidurile palatului reginei Hatshepsut (secolul XV î.Hr.) înfățișează diverse feluri de arbori exotici aduși de regină din țări străine pentru a fi plantați în grădina templului. La fel, Templul lui Solomon era împodobit cu bogate motive florale (1 Reg. 6:18, 29-33), iar sfeșnicul (*menorah*) este descris ca un copac – ce va fi mai târziu asociat cu Pomul Vieții.⁶

Dumnezeu i-a așezat pe primii oameni, Adam și Eva, într-o grădină creată de el în Rai (Fac. 2:8). Din grădina din Eden ieșea un râu care uda Raiul, iar de acolo se împărțea în patru brațe (Ieș. 2:10-14), un simbol frecvent în Orientul Apropiat al lui Dumnezeu dând viață creației sale [6]. În Rai, primii oameni s-au bucurat de prezența Domnului, care se plimba alături de ei și le vorbea. Pentru a privi povestea facerii în contextul corect, trebuie să ne raportăm la descrierea făcută Raiului în Iezechiel, unde primul om din „grădina lui Dumnezeu“ de pe „muntele cel sfânt“ umbla „prin mijlocul pietrelor celor de foc“ (Iez. 28:13-14).

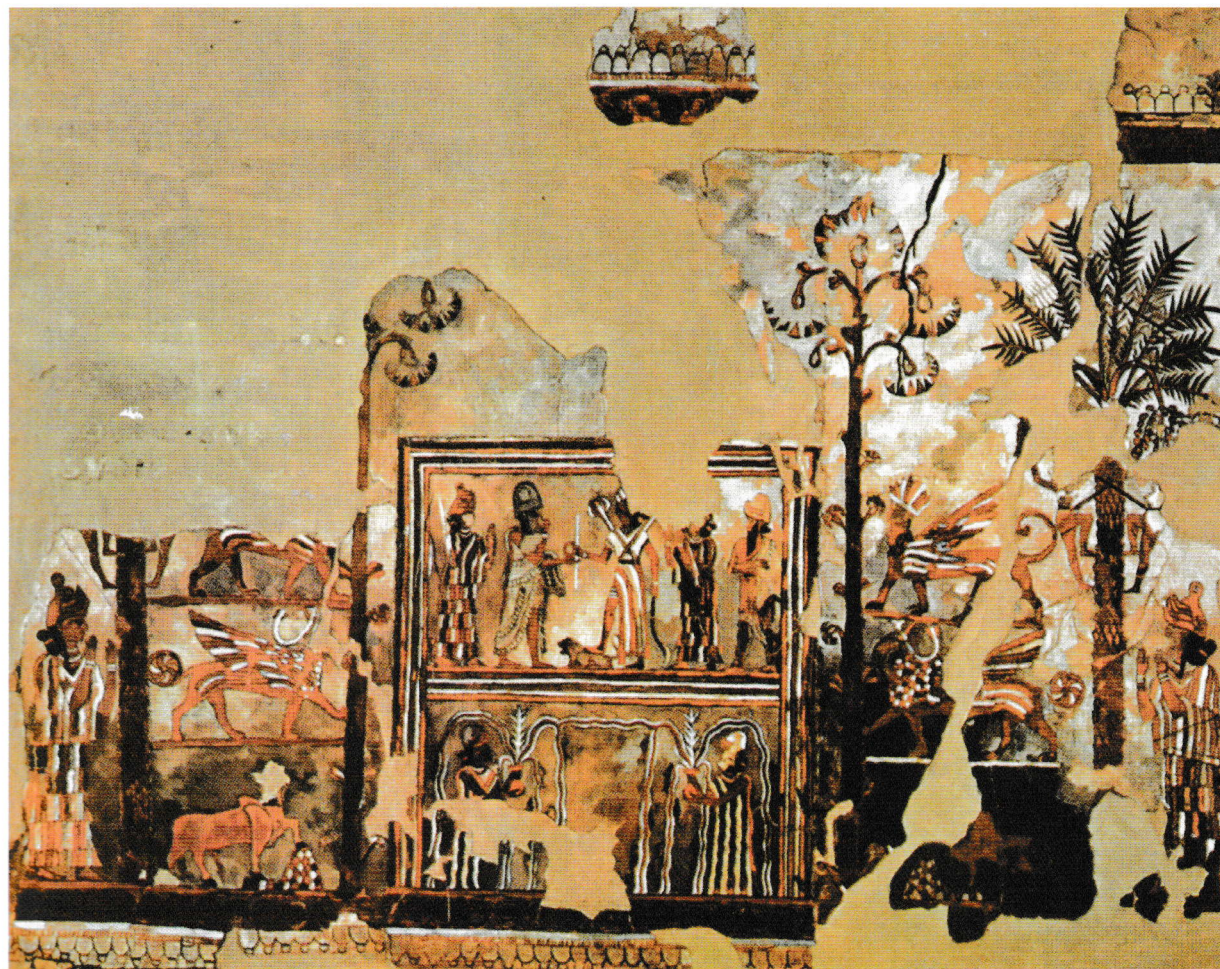
Primul templu menționat în Biblie este Turnul Babel, un anti-templu păgân în care oamenii încearcă să construiască „un turn al cărui vârf să ajungă la cer“ (Fac. 11:1-9), adică să accedă la Dumnezeu cu aroganță, prin propriile puteri și prin tehnologia lor

4 Gudea, regele sumerian din Lagaș (cca 2100 î.Hr.), așezat, cu mâinile împreunate în rugăciune. În poală ține o tablă pe care este săpat planul templului său, dezvăluit printr-o revelație divină.

Deși în Rai nu a existat nici un templu, descrierea grădinii include multe din elementele centrale ale templului: așezarea pe un munte sfânt, apele vieții, un arbore al vieții și heruvimi cerești care păzesc locurile sacre. Dar, fapt esențial, Eden era locul unde oamenii

puteau intra în contact cu prezența lui Dumnezeu. După izgonirea primilor oameni din Rai, Dumnezeu a permis descendenților lui Adam și Eva să revină la el prin ritualuri și să-i ridice un sanctuar ce imita imaginea edenică.

5 Această frescă din palatul regelui Zimri-Lim din Mari (cca 1750 î.Hr.) de pe fluviul Eufrat conține teme ce se regăsesc ulterior în Templul lui Solomon. Registrul central îl înfățișează pe rege într-un decor paradiziac, înscăunat de o zeiță, flancat de creaturi asemănătoare cu heruvimii și de zeițe care țin în mâini vase din care se revarsă patru râuri sacre.

avansată. În ebraică, Babel înseamnă Babilon, care devine astfel în Biblie antiteza Raiului și Ierusalimului.⁷

Ecouri ale creării Edenului străbat descrierile Locașului Domnului și ale Templului. Același cuvânt ebraic, *bitballek*, ce îl înfățișează pe Dumnezeu „umblând printre voi“, este folosit și pentru descrierea prezenței divine în Locașul Sfânt (Lev. 26:12; Deut. 23:14). Iar termenul prin care Dumnezeu le poruncește lui Adam și Evei să „lucreze grădina cea din Eden“ – *avodah* – apare și ca denumire a „serviciului religios“ îndeplinit de preoție în Casa

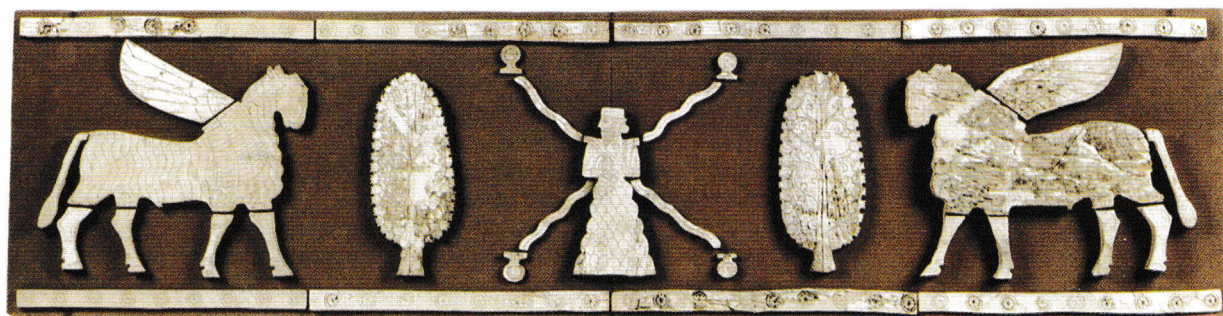
Domnului. Pietrele prețioase de sardiu menționate în Eden împodobeau și Locașul Domnului, fiind purtate pe umeri de arhiereu (Ieș. 25:7; 28:9; 20).⁸

Templul lui Solomon și cel al lui Irod (început în 23 î.Hr.) evocau și ele teme ale Facerii și ale Raiului. În curtea Templului lui Solomon exista o grădină cu palmieri, cedri, chiparoși și măslini, iar interiorul era împodobit cu sculpturi de pomi și flori (1 Reg. 6:18, 29-33). În viziunea lui Josephus Flavius, Templul închipuia și configura cosmosul, ca o reprezentare a cerului, pământului și mării; catapeteasma întruchipa cele patru elemente ale universului, sfeșnicul, cele șapte corpuri cerești, iar cele douăsprezece pâini ale punerii înaintea, semnele zodiacale. În tradiția iudaică, sfeșnicul a ajuns să reprezinte Pomul Vieții, iar scâldătoarea de aramă din curte – apele primordiale stăpânite de Dumnezeu (Ps. 28:3).⁹

Profeții biblice au folosit imaginea Facerii și a grădinii Raiului ca metafore ale viitoarei înnoiri divine. În Isaia, Dumnezeu spune „Eu voi face ceruri noi și pământ nou“ (Is. 65:17), iar despre Sion zice că pământul lui neroditor se va preface „în grădina Domnului“. Iezechiel prezice construirea unui nou templu în care va sosi Domnul, din care apa vieții va intra în Marea Moartă și apele ei se vor însănătoși (Iez. 47), așa cum apele primordiale au curs din Eden.

Apocalipsa relatează sfârșitul istoriei sacre prin imaginile Facerii și ale grădinii. Dumnezeu, așezat pe tronul său din ceruri, învinge în cele din urmă Haosul creației sale, întruchipat de Fiară și desfrânatul Babilon. Lui Ioan i se arată apoi într-o viziune „cerul cel nou, pământul cel nou“ (Apoc. 21). Zidurile cetății cerești sunt împodobite cu aceleași douăsprezece pietre sacre cunoscute din descrierea Raiului din Iezechiel (Apoc. 21:18-21; Iez. 28:12-14) și din cea a efodului arhiereului (Ieș. 28:15-21); Noul Ierusalim este un nou Eden, iar toți cei care sălășluiesc în el sunt înveșmântați în hainele marelui preot. Și, așa cum istoria a început în Rai, unde nu era nevoie să fie ridicat un templu – pentru că Adam și Eva se bucurau de prezența permanentă a lui Dumnezeu – Ioan vede că

6 Această bucată de fildeș din secolul XIII î.Hr. din orașul asirian Ashur amintește de descrierea biblică a Raiului, cu patru râuri ce se varsă în vase dintr-un zeu-munte. De o parte și de alta sunt doi „arbori ai vieții“ sacri și doi tauri înaripați sau heruvimi.

7 Mozaic din San Vitale din Ravenna (secolul VI) înfățișându-l pe Hristos pe tron în ceruri, flancat de îngeri; de la picioarele tronului curg cele patru „râuri ale apei vieții” (Apoc. 22). În stânga sus apare Noul Ierusalim.

nici în Cetatea Sfântă nu există templu, căci „Domnul Dumnezeu este templul ei” (Apoc. 21:22) [7].

Forme patriarhale de cult: *Akedah* și Poarta Raiului

Cele mai vechi sanctuare descrise în Biblie sunt cele din istorisirile despre spațiul sacru creat de o teofanie – o apariție a lui Dumnezeu. Saga lui Avraam începe atunci când Domnul îi cere să iasă din casa

din Hanah pentru a merge în Pământul Făgăduinței din Canaan și face cu el un legământ sacru (Legământul lui Avraam), promițându-i pământ, un popor mare și binecuvântat. În plus, Domnul îi făgăduiește că prin el va binecuvânta toate semințiile pământului (Fac. 12:1-3). Acest legământ creează o relație strânsă, Domnul numindu-l pe Avraam „prietenu” său (Is. 41:8). Domnul apare din nou la Betel și Mamvri, asigurându-l pe Avraam că legământul se va împlini prin trecerea unei pare de foc prin animalele sacrificate, semn al acceptării jertfei, un laitmotiv ce va apărea ulterior în toate ofrandele biblice (Fac. 15). La fiecare loc al teofaniei, Avraam îl cheamă pe Dumnezeu, îi ridică altar și aduce jertfe – trei acte ce formează esența ritualului din Templul lui Solomon.

După ce Domnul îl ajută să-i învingă pe regii din nord, Avraam îl întâlnește pe Melchisedec – o figură biblică enigmatică, rege al Salemului și arhiereul lui *El Elyon* – „Dumnezeul cel Preaînalt”. Melchisedec îi aduce pâine și vin rituale, binecuvântându-l în numele lui *El Elyon*, „ziditorul cerului și al pământului”, iar Avraam îi dă zeciuială din toate (Fac. 14). În Antichitate, această poveste a fost interpretată de mulți ca profeție a Templului și preoției din Ierusalim. Biblia identifică Salemul drept Ierusalim (Ps. 76:3), iar pe Melchisedec drept modelul ideal al regelui-preot: „Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec” (Ps. 110:4). Melchisedec apare ca o figură importantă și în tradițiile iudaice și creștine de mai târziu.¹⁰

Viața lui Avraam se desfășoară ca o serie de încercări la care Domnul îl supune pentru a-i testa evlavia, credința în El și Legământ, totul culminând cu momentul în care Dumnezeu îi poruncește: „Ia pe fiul tău, pe Isaac, pe singurul tău fiu, pe care-l iubești, și du-te în pământul lui Moria și adu-l acolo ardere de tot pe un munte, pe care ți-l voi arăta Eu!” (Fac. 22:2). Tradiția iudaică identifică această poveste cu *Akedab* sau „legarea” lui Isaac [8]. Avraam se supune, îl ia pe Isaac și îl leagă – precum un miel pe jertfelnic – după care ia cuțitul ca să-l înjunghie, aducându-l prinos Domnului. În ultima clipă, Domnul îi poruncește să se oprească, „căci acum cunosc că te temi de Dumnezeu și pentru mine n-ai cruțat nici pe singurul fiu al tău” (Fac. 22:12); în schimb, Domnul îi oferă un berbec care să fie adus jertfă (22:8, 13).¹¹

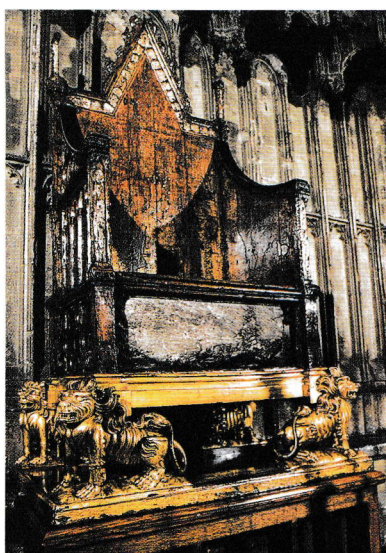
Tradițiile biblice ulterioare identifică Moria cu „muntele înalt” ce va deveni locul Templului lui Solomon (2 Paral. 3:1). Înlocuirea jertfei lui Isaac cu cea a berbecului va deveni fundamentală pentru semnificația sacrificiului la Templu, comemorând credința și supunerea dovedite de Avraam prin jertfă. Mai târziu, tradiția iudaică va asocia sacrificarea lui Isaac de către Avraam cu Pesah, una

8 Sanctuarul Torei din sinagoga din Dura Europos (secolul III d.Hr.). Credincioșii stăteau cu fața la această nișă în timpul rugăciunii. Sus sunt înfățișate *menorah*, fațada Templului și *Akedah* – povestea jertfirii lui Isaac de către Avraam.

dintre marile sărbători cu pelerinaje la Templu. Creștinii consideră că jertfirea lui Issac este o prefigurare a lui Hristos – Tatăl care își jertfește fiul, pe Isus. Mai mult, creștinii au plasat răstignirea în același loc ca *Akedah*. Până în secolul V, ei identificaseră locul altarelor lui Avraam și Melchisedec pe Golgota. Și în tradiția musulmană sacrificiul lui Avraam este comemorat, fiind asociat cu ritualurile din Ka'ba.¹²

Una dintre cele mai dramatice teofanii legate de templu are loc atunci când Iacov se oprește să înnopteze și își pune o piatră drept căpătâi. Acolo, Iacov visează o scară, sprijinită pe pământ, care cu vârful atingea cerul, și pe care îngerii se suiau și pogorau, Dumnezeu stând în capul Templului Celest. Când Iacov se trezește, exclamă: „Cât de înfricoșător este locul acesta. Aceasta nu e alta fără numai casa lui Dumnezeu, aceasta e poarta cerului“ (Fac. 28:17) [9]. El ia piatra pe care o pusese căpătâi, o așază vertical ca pe un stâlp, toarnă pe vârful său untdelemn și îi pune numele *Beth-El* (Betel), însemnând „Casa lui Dumnezeu“ (Fac. 28:18-22). În vremurile patriarhale nu existau temple, dar aceste altare și stâlpii ritualici (*masseboth*) au continuat să servească drept locuri sfinte. De

9 Catedrala din Bath, restaurată în secolul XVI, are fațada decorată cu minunate sculpturi ilustrând visul episcopului Oliver King în care i s-au arătat îngeri urcând și coborând o scară spre cer, foarte asemănătoare cu Scara biblică a lui Iacov.

10 Așa-numita „Stone of Scone” sau Piatra Destinului, așezată sub tronul din catedrala Westminster, unde au fost încoronați aproape toți regii Angliei, începând cu Edward I în 1307; piatra a fost înapoiată Scoției în 1996. Tronul este așezat pe sculpturi înfățișând lei, aidoma tronului lui Solomon (2 Paral. 9:17-19). Tradiția scoțiană spune că un grup de israeliți a adus piatra din mormântul lui Iacov din Betel.

exemplu, Sichem este locul unde Iosua a reînnoit Legământul (Ios. 24). Betel a devenit un mare centru de pelerinaj al regatului de nord (1 Reg. 12:28-30), iar Moria, locul Templului lui Solomon.¹³

Cortul adunării

După secole de servitudine în Egipt, prin revelațiile lui Moise [11], cultul israelit a trecut de la sanctuare de familie ridicate ad hoc la sistemul organizat. Scopul primordial al Cortului adunării – Tabernaculul – este descris astfel de Dumnezeu: „să-Mi faci locaș Sfânt și voi locui în mijlocul lor” (Ieș. 25:8); din acest motiv, el este numit „locaș” (*mishkan*), „casa lui Yahweh (sau Casa Domnului)” (*bet Yahwek*) și „sanctuar” (*miqdash*).¹⁴

Pe muntele Sinai, Domnul a creat poporul sfânt dându-i legea, formulând legământul și stabilind ritualul de purificare și cult. Legământul mozaic era o extindere a celui al lui Avraam, dar impunea condiții mai restrictive: supunerea urma să aducă prosperitate și protecția lui Dumnezeu, iar nesupunerea – foametea, pedeapsa și, în final, pieirea. Dumnezeu a dat Israelului cele Zece Porunci ca sinteză a cărții Legământului, pe care poporul a jurat să o respecte (Ieș. 24:7). Tablele Legii, simbol al întregului Legământ, au fost puse în Chivotul Legii.

Ritualul de închinăciune și menținere a purității în rândul oamenilor a fost stabilit prin Locașul Sfânt și preoțime în Ieșirea 25-40 [1]. Locașul era un sanctuar instalat într-un cort portabil, gândit pentru a fi folosit de popoarele migratoare. Curtea exterioară sau pridvorul, în aer liber, era dreptunghiulară și măsura 150 x 75 picioare (46 x 23 m) (Ieș. 27). Acest spațiu sacru era închis și separat